

5200
100
182
55

www.ketab.ir

مسجد گوهرشاد: تحریک‌های زیبا

آراد اسکندری

سرشناسه : اسکندری، آراد، ۱۳۵۸-

عنوان و نام پدیدآور : مسجد گوهرشاد: تجربه‌ی زیبایی / آراد اسکندری.

مشخصات نشر : قم: تلاش اندیشه.

مشخصات ظاهری : ۱۴۴ ص؛ ۱۴/۵×۲۱/۵ س.م.

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۶۲۴۶-۵۲-۱

وضعیت فهرست نویسی: فیبا

موضوع : مسجد جامع گوهرشاد (مشهد)--تاریخ

موضوع: معماری تیموری--ایران

موضوع: Architecture, Timurid -- Iran

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۳ ۵۸۹۸۷/۵الف

رده‌بندی دیویی: ۲۰۹۵۵۸۲۲۲/۷۲۶

شماره کتابشناسی ملی: ۵۶۳۳۹۵۴

مسجد گوهرشاد: تجربه‌ی زیبایی

نویسنده: آراد اسکندری

ویراست: کاظم سلیق

طرح جلد: جواد واعظی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۳- نوبت چاپ: اول

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۶۲۴۶-۵۲-۱

ارتباطات: ۰۲۵۳۷۷۳۲۷۴۴-۰۲۱۶۶۴۸۴۱۷۹

تهران / خیابان انقلاب / شهدای ژاندارمری / پلاک ۵۸ / واحد ۴

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

فهرست

۷	مقدمه
۱۲	تاریخچه کامل مسجد گوهرشاد
۱۸	معماری مسجد گوهرشاد
۱۹	مسجد گوهرشاد
۲۴	هنر در تیموریان
۳۱	باب کلی هنر در دوره تیموریان
۳۶	هنر از زاویه دیگر در تیموریان
۴۲	ویژگی‌های مسجد گوهرشاد
۴۶	اصل واقعه مسجد گوهرشاد
۵۵	مسجد گوهرشاد، همسایه‌ای برای حرم امام رضا (ع)
۵۶	چه کسی اولین گنبد حرم را ساخت؟
۵۷	شکوه هنرهای هنرمندان ایرانی در آرامگاه امام هشتم
۶۱	گنبد
۶۴	سقاخانه
۶۵	نکاتی پنهانی از مسجد گوهرشاد
۶۶	تاریخچه مسجد گوهرشاد
۷۰	واقعیتی از مسجد گوهرشاد
۷۵	قیام مسجد گوهرشاد
۷۵	الف) چهارشنبه ۱۸ تیرماه ۱۳۱۴
۷۸	ب) پنجشنبه ۱۹ تیر، روز بازداشت و آزادی بهلول

- ج) جمعه ۲۰ تیر، حمله اول به تحصن‌کنندگان..... ۸۱
- د) شنبه ۲۱ تیرماه، روز مذاکره..... ۸۶
- هـ) یکشنبه ۲۲ تیرماه، روز سرکوب خونین قیام..... ۹۴
- معرفی کامل شهر مشهد، شهر امام رضا (ع) و گوهرشاد..... ۱۰۱
- نام..... ۱۰۴
- موقعیت جغرافیایی..... ۱۰۴
- مشهد در نوشتار محدثان، مورخان و جغرافی‌دانان دوره اسلامی..... ۱۰۶
- مسئله..... ۱۰۷
- در دوره خلافت اسلامی..... ۱۰۸
- در دوران حکومت‌های ایرانی تا عصر صفویه..... ۱۱۰
- از صفویه تا دوران معاصر..... ۱۱۴
- در دوران قاجاریه و پهلوی..... ۱۱۹
- چیزهایی که از مسجد گوهرشاد می‌دانیم..... ۱۲۳

مقدمه

مسجد جامع گوهرشاد اثر تاریخی به جای مانده از دوره تیموری و از مساجد معروف ایران است. این مسجد هم اکنون جزئی از حرم رضوی محسوب می شود.

قدمت تاریخی، سبک معماری و زیبایی های هنری، مسجد گوهرشاد را یکی از جاذبه های مذهبی تاریخی و فرهنگی مورد توجه و بازدید باستان شناسان، جهانگردان و دیگر علاقه مندان کرده است. قیام مردم علیه سیاست های فرهنگی رضاخان در این مسجد و وقایع بعد از آن را نیز می توان از دلایل شهرت این مسجد دانست.

به حرم حضرت امام رضا (ع) که بروید، در جنوب آن مسجدی زیبا خواهید دید که به مسجد گوهرشاد معروف است. این مسجد به دستور گوهرشادبیگم همسر شاهرخ در عهد تیموری در مشهد ساخته شد. مسجد گوهرشاد مشهد دارای قدمت تاریخی و معماری زیبایی است که همواره گردشگران زیادی را به خود جذب می کند. این طاق به نظر می رسد که این مسجد به دلیل مجاورت حرم حضرت علی بن موسی الرضا (ع) و همچنین زیبایی های هنری آن پربازدیدترین مسجد

ایران محسوب می‌شود. در گذشته این مسجد محل تجمع سیاسی فرهنگی مردم علیه حکومت بود و به این دلیل بعد از آن محبوبیت زیادی پیدا کرد.

امروزه مسجد گوهرشاد توسط هشت ورودی کوچک و بزرگ به دیگر بخش‌های حرم رضوی مرتبط است. که به عنوان وسیع‌ترین و گنبدین مسجد در اماکن متبرکه رضوی همواره محل برگزاری دائمی نماز جماعت است. ائران، گردشگران و بازدید کنندگان زیادی در تمام ساعت شبانه روز به این مسجد باستانی و پر ارزش می‌آیند تا از فضای عرفانی و زیبای آن لذت ببرند.

در سال ۸۱۸ قمری، گوهرشاد دختر امیرغیاث الدین ترخان دستور ساخت مسجدی را داد که در ضلع جنوبی حرم قرار گیرد. ساخت این بنا در سال ۸۲۱ ق به اتمام رسید. پس از آن، همسر گوهرشاد برای شرکت در افتتاح آن از هرات به مشهد آمد و قندیلی به وزن ۳ هزار مثقال طلا به مسجد اهدا کرد. گوهرشاد که از بانوان نامدار عصر تیموری بود در هرات به قتل رسید. از اینرو نام این مسجد را گوهرشاد گذاشته اند. تاریخ بنای مسجد را می‌توانید در سه نقطه از ایوان

جنوبی (ایوان مقصوره) مشاهده کنید. واقعه کشتار و سرکوب مردم، چند ماه قبل از واقعه کشف حجاب نیز در این مسجد رخ داده است. این بنای مستحکم به سبک کلاسیک و چهار ایوانی ساخته شده است. چهار ایوان آن در صحن مربعی مسجد قرار گرفته‌اند و در فواصل میانی ایوان‌ها شبستانی‌های وسیعی وجود دارد. مسجد دارای دو در ورودی و خروجی است. ایوان‌هایی که در اضلاع متفاوت مسجد قرار دارند به طور قرینه ساخته شده‌اند. هنر ایرانی در سراسر این بنا به چشم می‌خورد. طاق‌های گنبدی و مناره‌هایی با سبک ایرانی و همچنین وجود خطوطی با زمینه گچی زیبایی آن را دو چندان کرده است. مناره‌های مسجد به سبک مقرنس بنا شده‌اند و معرق‌کاری عصر تیموری را نیز می‌توانید در اینجا مشاهده کنید. بر کاشی معرقی به رنگ زرد و خط ثلث نام بانی مسجد، گوهرشاد، در ایوان شمالی مسجد (ایوان دارالسیاده) نوشته شده است. از دیگر تزئینات هنری که در این مسجد وجود دارد می‌توان به اسلوب و خط کاشی‌کاری‌های معرق و غیر معرق، مقرنس و کچ‌کاری اشاره کرد. تمامی اجزای مسجد با کاشی‌های معرق پوشیده شده است. شما می‌توانید در

دیوارهای مسجد اسماء الله، آیات قرآن و احادیث متفاوت را مشاهده کنید.

ایوان مقصوره ۵۰۰ متر مربع مساحت، ۳۷ متر طول و ۲۵/۵ متر ارتفاع دارد. اگر به آن نگاه کنید تاریخ بنای مسجد را بر بروی کاشی معرق می‌توانید ببینید. محراب مسجد نیز در این ایوان قرار گرفته که یکپارچه از سنگ مرمر ساخته شده است. گنبد مسجد نیز بر بالای آن قرار دارد. مورد دیگری که در مورد این ایوان می‌توان به آن اشاره کرد منبری است که به نام صاحب الزمان شناخته می‌شود. کتیبه‌ی تاریخی بایسنقر (فرزند گوهرشاد، از بهترین ثلث نویسان تاریخ) در پیشانی ایوان مقصوره به زیبایی جای گرفته است. تاریخ ساخت بنا را بر کاشی معرق روی این کتیبه می‌توانید مشاهده کنید.

در جنوب ایوان مقصوره منبر بلندی را مشاهده می‌کنید که معروف به منبر صاحب الزمان است. نزدیک به محراب این منبر در سال ۱۲۴۳ هجری قمری به دستور فتحعلی شاه قاجار، از چوب گردو و گلابی ساخته شده و هنر منبت کاری آن بی نظیر است. شیوه‌ی این منبت کاری و قلم زنی آن و این موضوع که از آهن و میخ در آن استفاده نشده، از ویژگی‌های قابل توجه این منبر است. ساخت آن در سال

۱۳۲۵ آغاز شد. منیر صاحب الزمان (عج) در سال ۱۳۲۵ شمسی توسط مرحوم استاد حیدر نیکنام گلپایگانی مرمت شد. ارتفاع منبر از سطح زمین ۷/۵ متر و دارای ۱۴ پله می باشد.

همانطور که ذکر شد، گنبد مسجد گوهر شاد روی ایوان مقصوره جای گرفته است. این گنبد ۴۱ متر ارتفاع دارد که به آجر لعاب دار و کتیبه ای به خط کوفی مزین شده است. مناره های زیبای این مسجد هر کدام ارتفاعی حدود ۴۳ متر دارند و کتیبه هایی روی آن نمایان است. مناره ها روی زمین بنا شده اند، در کنار ایوان مقصوره بالا رفته و گلدسته ای روی آن ها به چشم می خورد.

شبستان های قرینه ی مسجد پهنای قطور و سقف ضربی دارند. آنها با این که بارها مورد مرمت قرار گرفته اند اما هنوز هم زیبایی سنتی معماری ایران را نشان می دهند. این شبستان ها در دوره های مختلف نام های گوناگونی از جمله شبستان سمری، تبریزی، نهاوندی، نجف آبادی و ... را به خود گرفته اند. بهر شبستان گرم (واقع در ضلع شرقی مسجد بین ایوان شرقی و ضلع شمالی) که محل عبادت آقایان است، در بقیه شبستان ها جلسات قرآن، آموزش، سخنرانی و وعظ و تدریس علوم قرآنی و ... برگزار می شود.

به دلیل عوامل طبیعی و انسانی، مسجد گوهرشاد در طول زمان صدمات زیادی دیده است. زمین لرزه‌ی سال ۱۰۸۴هـ.ق، ایوان مقصوره را دچار صدماتی کرد که بعدها مورد بازسازی قرار گرفت. از دیگر بازسازی‌های مسجد، می‌توان به مرمتی که بعد از گلوله باران روس‌ها در سال ۱۳۳۰هـ.ق انجام شد اشاره کرد. در این گلوله باران گنبد و ایوان‌های مسجد صدمه بسیاری دیدند.

گنبد، ایوان مقصوره و ایوان‌های شرقی و غربی مسجد نیز در سال ۱۳۳۹هـ.ق مورد بازسازی اساسی قرار گرفت. گنبد ایوان مقصوره توسط معماران ایرانی تحت نظر مهندس عباس آفرنده در سال ۱۳۳۹ شمسی پس از تخریب، با حفظ ویژگی‌های اساسی آن مرمت شد.

تاریخچه کامل مسجد گوهرشاد

شاید خیلی از شما فکر می‌کنید که کشتار مردم مشهد در مسجد گوهرشاد به دلیل اعتراض آنها به کشف حجاب بوده است. من هم تا همین دیروز، همین تصور رایج را بدیهی می‌پنداشتم و حتی به کتاب‌های دم دستی تاریخ هم رجوع نکرده بودم تا این تصور غلط را اصلاح کنم. حتی در نوشته‌ای که در آخرین شماره‌های روزنامه اعتماد